

ПРЕГЛЕД / ОБЗОРИ И РЕЦЕНЗИИ / SURVEY AND BOOK REVIEWS

Иван П. Петров (Виена, Австрия)

CORONA ÆTATIS: РОЛАНД МАРТИ НА 70

През изминалата 2023 г. едно от ярките имена в (палео)славистиката, проф. Роланд Марти, изпълни седмото си десетилетие.

Широкият кръг от научни интереси и дирения, онагледени в научната продукция на учения, са предизвикателство за всеки, изкушен да проследи изследователския му път. В настоящия текст ще стане дума предимно за онези публикации, които са се появили след пространната и изчерпателна персоналия¹, публикувана по случай неговия 60-годишен юбилей.

Преди обаче да преминем към тях си струва да припомним някои особено важни академични моменти, вероятно предопределили посоката на научно развитие на изследователя. Най-напред заслужава да се спомене неговата специализация в Института за руски език в Москва (1978) под ръководството на

Евгений Верещагин, както и срещата му с Дмитрий Лихачов. Със сигурност влияние е имало и участието му в летния семинар по български език в София през 1979 г. и запознаването му с Куйо Куев, благодарение на когото младият учен участва във Втория колоквиум по старобългаристика. Не на последно място трябва да се спомене и познанството му с лектора по лужишки езици (1991–1992) в Саарбрюкен, Петш Янаш, изиграл силна роля в (долно)сорбистичната перспектива в творчеството на Марти.

В традицията на немскоезичната славистика, ученият, защитил докторската си дисертация², а впоследствие и хабилитационния си труд³ върху медие-

¹ Т а с е в а, Л. *Славянските езици, писменост и книжнина в диахронен и синхронен план (Роланд Марти на 60 години)* – *Palaeobulgarica*, 37 (2013), № 2, с. 97–110.

² *Studien zur Sprache der russischen Pčela*, 1980, при Робер Цет. Впоследствие излиза и като публикация: М а р т и, R. *Studien zur Sprache der russischen Pčela. Die finiten Verbalformen* (= *Slavia Helvetica*; Bd. 19). Bern–Frankfurt am Main–Las Vegas, 1981.

³ Защитен през 1986 г. в университета в Базел, а след това публикуван като: М а р т и, R. *Handschrift–Text–Textgruppe–Literatur*.

вистична тема, разширява обхвата на научните си занимания и към съвременните славянски езици. По-конкретно, Марти се насочва към лужишките езици, а оттам към спецификите на т.нар. *миноритарни езици* в Европа и динамиката на тяхното развитие в диахронен аспект, както и перспективите, които езиковата политика и социокултурната обстановка задават⁴. Това обаче не отнема от потенциала на изследователските дирения в палеославистичното поле, дори напротив, както ще видим и по-долу, ги засилва в един панхроничен модус, в който се разглеждат писмеността и писменото наследство на славяните.

Научната продукция на Р. Марти през последните години гравитира ясно около няколко тематични ядра, които привличат вниманието му през различни времеви периоди и са кохерентна част от цялостния му изследователски профил:

- писмеността в различните ѝ модуляции и динамики, особено в диахронен план (т.нар. историческа графематика);
- ръкописно наследство;
- сорбистика;
- миноритарни езици в по-обща перспектива.

Untersuchungen zur inneren Gliederung der frühen Literatur aus dem ostslavischen Sprachbereich in den Handschriften des 11. bis 14. Jahrhunderts (= Veröffentlichungen der Abteilung für Slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) und der Freien Universität Berlin; Bd. 68). Berlin, 1989.

⁴ Например M a r t i, R. *Rechtlicher und faktischer Status slavischer Standardsprachen und Sprachkonflikte*. – In: Die slavischen Sprachen / The Slavic Languages. Halbband 2 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science [HSK]; 32/2). Berlin–München–Boston, 2014, p. 1972–1985.

Последните два аспекта от научното творчество на Р. Марти са не по-малко плодови от палеославистичните, но ще останат извън основния фокус на настоящия текст⁵.

Бихме могли да предположим, че ранните занимания на Марти с текста на Черноризец Храбър *О писменехъ* е изворът, от който произтичат не само магистърската му теза⁶ и по-нататъшните му публикации по темата, но и изобщо интересът към *писмеността*. В една от най-скорошно публикуваните си статии⁷ славистът отново насочва вниманието си към този текст от класическия старобългарски канон. В нея той проследява научната история на текста и коментира постиженията на палеославистичната наука, като набелязва основните *desiderata*, които все още предстоят – преди всичко остава необходимо да се изясни текстовата основа и отношенията ѝ с по-нататъшните разклонения на текстовата традиция, което да доведе до ново издание, вземащо предвид новооткритите ръкописи след

---

⁵ Повече за заниманията на Р. Марти със сорбски може да се види в персоналията, изготвена от М. Норбергова: N o r b e r g o w a, M. *Roland Marti sedymáset lét ze žě-kownosću k narodnemu dnju* – Lětopis. Zeitschrift für Sorabistik und vergleichende Minderheitenforschung, 70 (2023), p. 1–5. DOI: <https://doi.org/10.59195/lp.2023.70-20>.

⁶ *Studien zur Apologie des Mönchs Chrabr*, 1977; а след това и някои ранни публикации, вж. M a r t i, R. *Стилистические особенности апологии Храбра* – Старобългарска литература, 10 (1981), с. 59–70; M a r t i, R. *Textologische Probleme der Apologie Chrabrs* – Anzeiger für slavische Philologie, 14 (1983), p. 117–147.

⁷ M a r t i, R. *Der Traktat O ПИСМЕНЕХЪ des Mönchs Chrabr* – Slovo, 73 (2023), p. 79–94. DOI: <https://doi.org/10.31745/s.73.5>.

изданието на К. Куев⁸, но останали извън изданията на Джамбелука-Косова⁹ и Федер¹⁰.

Проблематиката на писмените системи и графематиката заема важно място в творчеството на Марти и продължава да го вълнува. Освен обаче проблемите, свързани с възникването и устройството на ранните славянски азбуки, той се интересува и от азбуките, използвани от всички славяни, в диахронна перспектива.

Свидетелство за трайния интерес на Р. Марти към това тематично ядро са не само някои от най-известните му публикувани изследвания досега¹¹, но

---

⁸ К у е в, К. *Черноризец Храбър*. София, 1967.

⁹ Джамбелука-Косова, А. *Черноризец Храбър. О писменехъ*. София, 1980.

¹⁰ V e d e r, W. R. *Utrum in alterum abiturum erat? A Study of the Beginnings of Text Transmission in Church Slavic. The Prologue to the "Gospel Homiliary" by Constantine of Preslav, the Text "On The Script" and the Treatise "On The Letters" by Anonymous Authors*. Bloomington, 1999.

¹¹ Например M a r t i, R. *Zum Einfluß der Kyrillica auf die Glagolica*. – In: Schweizerische Beiträge zum X. Internationalen Slavistenkongreß in Sofia, September 1988 (= *Slavica Helvetica*, 28). Bern, 1988, p. 245–263; M a r t i, R. *Slavische Alphabete in nicht-slavisches Handschriften*. – Кирило-Методиевски студии, 8 (1991), p. 139–164; M a r t i, R. *Abecedaria – a Key to the Original Slavic Alphabet: the Contribution of the Abecedarium Sinaiticum Glagoliticum*. – In: Thessaloniki – Magna Moravia. Proceedings of the International Conference. Thessaloniki, 16–19 Oktober 1997. Thessaloniki, 1999, p. 175–200; M a r t i, R., W. V e d e r. *Die Freiburger Diskussionsrunde zur Entstehung der Glagolica*. – In: *Glagolica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur* (= *Schriften der Balkan-Kommission. Philologische Abteilung*; 41). Wien, 2000, p. 227–243; M a r t i, R.

също и някои по-нови приноси. Сред тях се откроява отделна глава, посветена на славянската историческа графематика в тематичен том на издателство De Gruyter за славянските езици¹². В нея авторът най-напред разяснява теоретично отношението между графема и фонема, като подчертава, че съществената разлика между двете се изразява в присъствието и ролята на визуалния план. След това са разгледани трите писмени системи, използвани сред славяните, като се проследява диахронното развитие до наши дни на всяка от тях, както и влиянието им в по-широк културологичен аспект.

По подобен начин е структурирана и студията „Народът на (писаното) Слово?“¹³. Славянските писмености и техните нелингвистични аспекти¹³, в която Р. Марти проследява историята на двете славянски графични системи с оглед на ролята, която (е трябвало да) играят в контекста на различни исторически и социокултурни динамички. Особено внимание е обърнато на подчертаната символна роля, лежаша в основата

Aktuelle Probleme des altkirchenslavischen Schrift- und Lautsystems. – *Incontri Linguistici*, 27 (2004), p. 11–37.

¹² M a r t i, R. 112. *Historische Graphematik des Slavischen: Glagolitische und kyrillische Schrift / Historical Graphemics of the Slavic Languages: the Glagolitic and Cyrillic Writing Systems* – In: *Die slavischen Sprachen / The Slavic Languages. Halbband 2* (= *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science [HSK]*; 32/2). Berlin–München–Boston, 2014, p. 1497–1513.

¹³ M a r t i, R. *Das Volk des (geschriebenen) Wortes? Die slavischen Schriften und ihre nichtlinguistischen Aspekte*. – In: K e m p g e n, S., V. S. T o m e l l e r i (eds.). *Slavic Alphabets and Identities* (= *BABEL*; 19). Bamberg, 2019, p. 95–127.

на създаването на азбуките и влияеща върху цялата им по-нататъшна история. Проследява се употребата на глаголицата от началата ѝ до разпространението ѝ в Хърватия, превръщането ѝ в национален символ там, като не е подмината и интересната ѝ история в Чехия при манастира Сазава. Ученият се спира подробно и върху кирилицата и значението ѝ за отделните славянски народи, които я употребяват, като коментира историческите, културните и националните фактори, довели до нейните разнообразни визуални и съдържателни превъплъщения. На последно място Марти насочва вниманието си към латиницата, която, макар и никога да не е имала пряка символична стойност за славяните, също представлява съществена част от писмената им култура. Разгледано е историческото развитие на особените диакритични знаци, въведени за първи път от Ян Хус в чешкия език, както и конфесионално придобитите значения на различните ортографии (католическа и евангелска) през XVIII–XIX в. По този начин ученият проследява и доказва вторично придобитите символни значения на писмеността, особено важни за славянските народи.

За ролята на латиницата в кирило-методиевската мисия и в България Марти пише в отделна статия¹⁴. Изследователят проследява историческите обстоятелства и културния контекст, в който латиницата, кирилицата, глаголицата и гръцката азбука пребивават, като умело коментира научните хипотези и мнения, свързани с различни аспекти от

проблемите на писмеността. Обхватът на експертизата надхвърля най-ранния период на писмеността и се простира до ранната модерност, като особено внимание се отделя на първата печатна новобългарска книга „Абагар“ и на последиците от влиянието на латинската азбука върху системата на кирилската писменост – отказа от надредни знаци, но и новопридобита поливалентност на писмените знаци. Въвеждането на гражданския шрифт в Русия е засегнато мимоходом, но за сметка на това ученият обръща внимание на въздействието на латиницата върху книжнината на българските католици, след това на нарастващото течение от печатни издания, а накрая и на павликянската книжнина от XIX в.

Палеославистичната проблематика, но отразена диахронно в посока към съвременността, остава сред интересите на Р. Марти, а един пример за това е студията му¹⁵ за влиянието на църковнославянския език върху съвременните славянски езици. Вниманието на изследователя се съсредоточава не само върху лексикалния пласт на езиците, но и върху графематичната им система.

С този подход към езика – не просто като ментална система от звуково обособени знаци, но и като визуална, Марти отваря (палео)славистиката към все още непроучените полета и възможности на когнитивните науки и отношението им както към концептуализацията на света, така и към кодирането и

---

¹⁴ М а р т и, Р. *Кирило-методиевската традиция в чуждо облекло (Ролята на латиницата в Кирило-Методиевата мисия и в България)*. – Кирило-Методиевски студии 25 (2016), с. 58–73.

---

¹⁵ M a r t i, R. 112. *Wirkungsgeschichte des Kirchenslavischen*. – In: *Die slavischen Sprachen / The Slavic Languages*. Halbband 2 (= *Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft / Handbooks of Linguistics and Communication Science [HSK]*; 32/2). Berlin–München–Boston, 2014, p. 1326–1335.

съобщаването му, особено чрез писмеността.

Роланд Марти успешно съчетава подхода към езика с разбирането за културните и историческите процеси, обуславящи синхронното му съществуване, и по-надвременното му диахронно положение в контекста на по-широката културна общност. Тази *надвременност* е характерна както за палеославистичните му трудове, така и за приносите му в сорбистиката, които остават извън обхвата на настоящия текст¹⁶. Тези на пръв поглед разностранни интереси всъщност свидетелстват за професионален профил, който вече не се среща често, а именно пълнокръвното изследване на

езика във и отвъд символната му страна на система, неотделима от духовната история и култура и поради това зависима от всички процеси, стоящи извън формалната страна на граматическата функционалност.

Роланд Марти е член на редакционните колегии на множество научни издания, сред които *Старобългаристика/Palaebulgarica* (София), *Slověne* (Москва), *Lětopis – Journal for Sorbian and Comparative Minority Studies* (Бауцен), *Suvremena lingvistika* (Загреб). Под негово съставителство и редакция са публикувани редица научни сборници¹⁷. За заслугите си към българската наука и българистиката изобщо получава „Грамота за заслуги към българистиката“ (2003), както и „Почетен знак на Софийския университет със синя лента“ (2003). От 2010 е носител и на почетното звание „доктор хонорис кауза“ на това най-старо висше учебно заведение в България. Активното му участие в научния живот и множеството професионални връзки с научните общности в различни страни свидетелстват не само за професионалните, но и за чисто човешките качества, стоящи зад една блестяща научна кариера.

Може би е случайно, и донякъде тъжно, съвпадение, че оттеглянето на Р. Марти от активния професионален живот съвпада със закриването на специалността *Славистика* в Саарландския университет, където ученият посвещава 30 години от живота си на позицията

---

¹⁶ Като няколко примера от последните години могат да се споменат: M a r t i, R. *Haut- et bas-sorabe une cohabitation linguistique difficile*. – Revue des études slaves, 85 (2014), № 2, p. 215–233; M a r t i, R. „L’ossuaire des Slaves?“. – Mémoire(s), identité(s), marginalité(s) dans le monde occidental contemporain [en ligne], 13 (2015), < <https://doi.org/10.4000/mimmoc.2102> > (01.03.2024); M a r t i, R., P. J a n a š. *Slavia submersa rediviva: zu einem „lutitzischen“ Gedicht*. – In: Texte prägen. Festschrift für Walter Koschmal. Hrsg. von K. Hanschew, S. Koller und Chr. Prunitsch (= Die Welt der Slaven. Sammelbände; Bd. 61). Wiesbaden, 2017, p. 235–250; M a r t i, R. ‘Our People is Divided, Yes, and Torn Asunder...’: *The Sorbian Language Community and Its Internal Divisions* – In: Kamusella, T., M. Nomachi, C. Gibson (eds.). *The Palgrave Handbook of Slavic Languages, Identities and Border*. New York, 2016, p. 206–229; M a r t i, R. *Luthers Deutsch in sorbischem Gewand*. – In: *Luthers Deutsch in Mittel- und Osteuropa*. Hrsg. von Chr. Ganslmayer, H. Glück und H.-J. Solms (= Fremdsprachen in Geschichte und Gegenwart; Bd. 21). Wiesbaden, 2021, p. 125–143; M a r t i, R. *Out of the Depths of Slav Outposts in Central Europe*. – Кирило-Методиевски студии, 31 (2021), с. 359–382.

---

¹⁷ Сред по-новите вж. например M a r t i, R., L. T a s e v a. *Translations of Patristic Literature in South-Eastern Europe: Proceedings of the Session Held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2–6 September 2019)*. Brăila, 2020.

